

želah niso do sedaj spoznale za potrebno in do gotove meje niti ne morejo oskrbovati številnih in dragih pravnih virov iz pravnohistorijske literature posameznih narodov. In posameznik si more vse vire temmanj oskrbeti. — Posamezne historijskopravne literature slovanske niso razrešile poleg tega niti številnih temeljnih vprašanj, kot zlasti vprašanja o obsegu tujih pravnih vplivov itd.

Pri vsem tem pa smo prof. Balzeru hvaležni, da je sprožil temeljna vprašanja v krogu pravne zgodovine slovanske. Iz njegove razprave vidimo, da je vzrasel primerjajoči zgodovini slovanskih prav nov izdaten tvoritelj, ki ima v zgodovini slovanskih prav že časten kos dela za sabo, ter je torej za delavnost na novem polju kvalifikovan kar najboljšje. Srčno ga sprejemamo in mu v novem delokrogu želimo teh uspehov, katerih si je pridobil v zgodovini poljskega prava.

Razprava o justičnem proračunu v državnem zboru.

III. Jezikovna vprašanja.

V proračunski debati vsaj ni bilo govornika, ki bi ne bil prepričan, da mora sodnik imeti jezik naroda, med katerim službuje, v popolni oblasti. Nemec najradikalnejše vrste (Tschan) je celo izrekel popolnem umestno, da mora sodnik poznati tudi umovanje in čustvovanje dotičnega naroda; seveda je to resnico poudarjal samo zaradi imenovanja sodnikov češke narodnosti v nemške ali v mešane okraje, četudi so bili brez dvoma jezikovno popolnem vsposobljeni. Nemci se omenjenega principa drže samó, kedar se tiče njih naroda, za druge narode jim je še vedno uzor centralizacija z nemškim jezikom, čeprav naj se s tem potepta vsa pravica. V Čehih, kjer Nemci nimajo dovolj pravniškega naraščaja, zahtevajo, da se za njih okraje postavi posebni konkretalni status, ki bo rojenim Čehom nekako zaprt, a pri nas silijo jezikovno nesposobne rojake svoje v slovenske kraje, ter s pomočjo poslušne jim vlade proužročajo, da sodniki slovenske

narodnosti zastajajo ali vsaj prej ne pridejo v višji red, kakor Nemci, ki imajo morda toliko službenih let, a so bili doslej v statusu za njimi.

To sistematično rovanje je dobro osvetlil slovenski poslanec dr. Ploj, katerega govor je bil ob času natisnjen po dnevnikih, na katerega pa se hočemo še sklicevati.

Ob sebi je umevno, da so nemški govorniki navajali vsak slučaj, ko se je češko sodstvo baje pregrešilo proti ukazom sedanje vlade, ki je odpravila Čehom najbolj pravične Badenijske naredbe. Notranji poslovni jezik nemški, ki pa v obče še ni nikjer uzakonjen,¹⁾ je dal govorom mnogo tvarine, ter ocenjevali so češke uradne deske in štampile, ki so morda ostale iz Badenijske dobe. Čitajočim te govore nam je prišla misel, kako je že skrajni čas, da se pomen in obseg notranjega ter zunanjega poslovnega jezika razbistri tudi za slovenske okraje tako podrobno, kakor ga je n. pr. očrtal za češke poslanec Pantuček. Tega dela nam ni odlagati ne samo zato ne, ker bode očito, da sedanja germanizatorna praksa razglaja marsikaj za notranji jezik, kar v resnici ni, temuč tudi zato ne, ker mora vlada vprašanje ob uradnem jeziku s Čehi dognati v prav kratkem času, ako noče imeti nove obstrukcije v državnem zboru in ker bi bilo za slovenske narodne interese nad vse pogubno, ako se vlada in Čehi o tem dogovore preko naših glav.

Čehom se je pač z večine boriti le še za notranji poslovni jezik, a druge narodnosti, razun italijanske in poljske, pa so zanemarjene tudi pri očitno zunanjem sodnem poslovanju. Marsikje velja še, kar je poslanec Wassilko rekel za Bukovino: da ne sodijo sodniki, ampak pisarji! Tu je treba zopet upoštevati govore hrvatskih in slovenskih poslancev, med temi J. Vencajza in dr. Ploja. Ako pomislimo podatke le-teh govorov in dejstva, ki so sploh znana, vsili se nam golo prepričanje, da nam zanesljivo pravičnega sodstva ne privoščijo. V tem oziru so poslanci slovanskih narodnosti morali z nova povdarjati, da se mnogi sodniki ne zmenijo niti za določila čl. XIX. drž. tem. zak. z dne 21. decembra 1867. št. 142 drž. zak., pripoznavajoča jednako pravico »v deželi navadnim jezikom« v šoli, v uradu

¹⁾ Glej „Slovenski Pravnik“ l. 1902. št. 10.

in javnem življenju, niti za dotične ministrske ukaze. Tudi slovenski poslanci so dokazali z dejstvi, da smo v mnogem na slabšem, kakor smo bili še nedavno, posebno pa neposredno za ukazom pravosodnega ministrstva z dne 18. aprila 1882.¹⁾ Na Slovenskem, Koroškem in tudi slovenskem Štajerskem so slovenski zapisniki s čisto slovenskimi strankami vedno redkejši, to pa v civil. in kazenskem postopanju. Vsled tega imamo nemške obtožnice proti obtožencem, ki ne umejo nobenega nemškega stavka. Tem govornikom treba po najboljših informacijah dostaviti, da se jednaki slučaji dogajajo tudi že na Kranjskem. Državna pravdništva napravljajo nemške obtožnice, ako se je tudi samo jeden obtoženec — po narodnosti in jeziku sicer Slovenec — izmed več obtožencev zagovarjal nemško, ker je pač nemški zapisnik bil preiskovalnemu sodniku priročnejši. Isto se dogaja, ako se je obtožnica napravila kar na orožniško, seve nemško ovadbo samo ali pa na podlagi nemških poizvedeb drugih, n. pr. rudarskih oblasti, kar se je v novejšem času zgodilo večkrat. Tudi na Kranjskem imamo že preiskovalne sodnike, ki slovenskih strank ne umejo in katere v resnici zaslišuje zapisnikar, navaden pisar! Nikdo ne more tajiti, da pri okrajnem sodišču v Kočevju še vedno posluje jedini kazenski sodnik, ki ne ume številnih slovenskih in nemško-kočevskih strank, kateremu je tolmač navaden pisar, in ki vse te okoliščnosti izrecno priznava. Omenjeno sodišče je izmed največjih na Kranjskem, za to mesto bi se bilo potegovalo več starejših pristavov, ko bi se bilo razpisalo, a da se ni, je uzrok samo ta, ker so hoteli v Kočevju imenovati Nemca in tako povečati »nemško posest«. Kazenska preiskava, ki se je vršila proti bivšemu pisarju in tolmaču tega mladega sodnika, je nedvomno pokazala, da ga je navaden pisar lahko varal na vseh konceh. Zato pa je odgovor, ki ga je podal minister pravosodja v seji poslanske zbornice dne 17. junija 1902 na interpelacijo dr. Ferjančiča o tem jako čuden in vreden, da se ga priobči. Ta odgovor slove:

»V seji dne 10. aprila t. l. so se gospodje poslanci dr. Ferjančič in tovariši pritoževali v interpelaciji na mene, da je bil brez konkurznega razpisa jezikovno nesposoben avskul-

¹⁾ Glej »Slov. Pravnik« l. 1889, št. 8 in 11, l. 1891. in l. 1898.

tant imenovan za sodnega pristava v Kočevju, čeprav je bilo jezikovno sposobnih prosilcev, ter so me vprašali, ali so mi bile pri predlaganju prosilcev dotične okolnosti naznanjene in kako morem opravičiti imenovanje omenjenega nesposobnega sodnega uradnika za Kočevje.«

»Čast mi je odgovoriti naslednje: Res je, da se zadnjič izpraznjeno mesto sodnega pristava za Kočevje ni posebej razpisalo; to opuščenje razpisa pa je zakonito in stvarno popolnem opravičeno, kajti po §-u 14. ces. pat. z dne 3. maja 1853. drž. zak. št. 81, ki je še v veljavi v zmislu § 19. zak. o sod. 59. se konkurzni razpis lahko opusti, ako so tekom kakega konkurza izpraznjena jednaka službena mesta. Ta pogoj je bil o tej priliki podan, ker sta bila takrat razpisana in redno razglašena dva konkurza za pristavski mesti na dvojezičnih krajih, in sicer za Ljutomer in Šoštanj. Opuščenje konkurznega razpisa pa je tudi stvarno popolnem upravičeno, ker omenjeno pristavsko mesto več kakor leto dni ni bilo zasedeno,¹⁾ ker je torej zasedenje tega mesta posebno nujno²⁾ bilo. Sicer pa se z opustitvijo razpisa ni razpostavil nobeden tistih prosilcev iz Kranjske, ki bi prosili premeščenja, ker je od izpraznjenja pa do zasedenja tega mesta proti pričakovanju pretekla daljša doba, v kateri bi prosilci, ki so morda hoteli³⁾ premeščeni biti, imeli dovolj časa, da bi bili vložili prošnje za premeščenje.«

»Z imenovanjem navedenega avskultanta sodnim pristavom v Kočevju pa se tudi ni nikdo izmed sodnega naraščaja kranjskega preskočil ali oškodil, ker se je ta avskultant imenoval točno v tistem redu, v katerem je bil uvrščen med soprošilci.«

»Nadaljno navedbo gosp. interpelanta, da za Kočevje imenovani sodni pristav ume samo nemški jezik, da torej pri tem sodišču ni poraben, lahko ugotavljam, da ima isti, kakor poroča okrajno sodišče v Kočevju, slovenski jezik pri pismenih rešitvah

¹⁾ in ²⁾ Kako to, da se je z zasedenjem čakalo vendar od srede novembra 1901., ko je bilo mesto za gotovo izpraznjeno, pa do konca februarja 1902, torej toliko časa, kolikor bi popolno zadostovalo za njega poseben razpis?!

³⁾ Kako pa naj so prosili, ko mesto ni bilo razpisano? Saj bi jim bilo novomeško predsedstvo po vsej pravici prošnje vrnilo, ker mesto L-ovo še ni bilo razpisano?

dovoljno v oblasti, da se sè strankami sicer res le počasno razume,¹⁾ da se pa z gotovostjo lahko pričakuje, da bode te težave premagal v doglednem času, ker mu je vedno²⁾ občevati s slovenskim prebivalstvom. (Dass derselbe im steten Verkehre mit der slovenischen Bevölkerung diese Schwierigkeit in absehbaren Zeit überwinden wird.)«

»A celó, ko bi navedeni uslužbenec znal samo nemški jezik, bi pri okrajnem sodišču v Kočevju imel opravila odveč, kajti po zadnjem ljudskem štetju šteje ta sodni okraj poleg 14.000 Nemcev okroglo samo 5000 Slovencev, vsled česar čisto nemška opravila popolnoma zadostujejo za delo ne samo enega sodnega pristava, temuč dveh konceptnih moči, če bi tudi samo nemško³⁾ umeli.«

Najodločnejega protesta je vredno načelo, ki je izraženo v zadnjem odstavku ministrovega odgovora, češ, da v jezikovno mešanih okrajih uradnikom ni treba znati obeh deželnih jezikov. To je tisto načelo, katero vlada za imenovanja na Spodnjem Štajerskem, kjer pravijo, da tam zna toliko ljudi nemški, da se že izhaja, četudi ne govore vsi uradniki popolnem slovenski. To, zdravi in zanesljivi justici skrajno nevarno načelo hoče se sedaj zanesti tudi na Kranjsko, za katero se je rado poudarjalo, da mora vsak uradnik znati popolnem slovenski, — seveda zato, da se je s tem utemeljevalo sistematično premikanje spodnještajerskih Slovencev na Kranjsko. Saj je poslanec dr. Wolffhardt v proračunski razpravi dne 22. maja 1902 izrecno priznaval, da imajo imenovanja v spodnještajerski justici namen »unsere taktische Position zu stärken« in jih je zaradi tega glasno odobraval v imenu nemške ljudske stranke. Sedaj, ko je na Spodnjem Štajerskem vse »priborjeno«, kaže naj kočevski slučaj, da se z istim principom poskuša na Kranjskem? —

¹⁾ in ²⁾ Kako se skladajo ta protislovja, je težko umeti. Dotični pristav je jedini referent za vse kazenske stvari, nima torej opravila samo z Nemci, nego tudi s Slovenci, to pa ne le s Slovenci, bivajočimi stalno v kočevskem okraji, temuč tudi prav mnogo s slovenskimi rudarji iz različnih krajev in radi tega tudi z različnimi narečji. Kako pa tudi, potem, če eden sodni uradnik ali dva zbolita, ali ako sploh niso vsa mesta zasedena?

³⁾ Po tej logiki smeli bi tudi v Ljubljani imenovati 2 do 3 sodne svétnike in dva sodna tajnika, ki ne znajo besedice slovenski, saj stanuje v Ljubljani toliko Nemcev, da bi dali dovolj dela tem gospodom, ki naj bi bili izključno sodniki za Nemce!

Pa tudi drugod po Kranjskem sledimo že mlade sodnike, ki jezikovno niso sposobni, da bi navadnega kmeta točno umeli; nemški zapisniki s slovenskim narodom so se pričeli zopet kazati in če ne družega, sta začetek in konec zapisnikov mnogokrat nemška. Ta glava in rep zapisnika sta po mnenju nekaterih mladih juristov menda bistveni del nemškega notranjega poslovnega jezika, in v tem jih potrjujejo nekatere v Gradcu izdane tiskovine z nemško glavo!

Ako se pa ravna tako na Kranjskem med zavednim slovenskim narodom, tedaj si lahko mislimo, kaj se uganja po slovenskem Štajerskem in Koroškem, po Istri itd., kjer se nameščajo nemški pristavi, ki bi si niti kosila ne mogli naročiti v slovenskem jeziku!

Žalostno je za našo justico, da vlada ne upošteva mnogoštevilnih krivic, godečih se s tem, da sodniki ne umejo jezika in razmer spornih strank, ter da je posebno v naših deželah vidna tendenca, kako bi se tudi najmirnejši sodnik, ki neče zatajiti slovenske narodnosti, potisnil v kraj, kjer je nemščina — varna pred njim. Tako se postopa od najnižje uradniške stopinje dalje in seve tem gotoveje, kolikor višje je mesto, katero sodnik zavzema. Pri tej manipulaciji, ki jo narekavajo zaveze nasproti političnim strankam, je dobro marsikako sredstvo, kakor jih je dr. Ploj točno osvetlil v svojem govoru, a najnavadnejše je razlog »sedanje (seve nemške) posesti.« Mesto v statusu nima skoraj nikakega pomena več, temuč določa se le s principom, jeli izpraznjeno mesto »nemško« ali ne, jeli bil prejšnji funkcionar na tem mestu nemške ali druge narodnosti; da, za Nemce zadostuje tudi, jeli bil nemškega mišljenja. Če je bil prednik nemškega mišljenja, a je vendar znal slovensko, tedaj je njegov naslednik lahko Nemec — ki pa ne ume slovenski. Tako je bil ravnokar imenovan k najvišjemu sodišču svetovallec, ki ne ume slovenskega jezika, na mesto, katero je prej zavzemal Slovenec po jeziku. To bode gotovo pomoglo, da bodo slovenski akti pri najvišjem sodišču zdihovali še nekaj mesecev več, kakor doslej. Sedaj je v Celovcu praznih dvoje svetovalskih mest, katerih jedno je zavzemal sicer Nemec, ki je pa vendar umel slovenski; stavimo lahko, da dobita obe mesti Nemca, ki ne bodeta umela nobene slovenske besede, čeprav je

poslanec Vencajz v svojem govoru točno pogodil, da umeta ondi dobro slovenski jezik samo dva svetovalca. Krik Nemcev je zapreka, da nima nad 100.000 koroških Slovencev jednega senata, ki bi jih umel, kakor da bi sodni sluge lahko tolmačili slovenske govore!

Pred vsem treba, da svetovalskih mest pri kolegijalnih sodiščih, ki so seve le po večjih mestih, ne dobe v roke Slovenci in če so tudi najmirnejši možici. Zato morajo sodni tajniki, ako so uboge pare še Slovenci, k okrajnim sodiščem, če ni zanje kakega posebnega milostnega razloga, v gremij pa se pokličejo povoljni svetovalci z dežele, kar popolnem nasprotuje uzrokom reorganizaciji l. 1894. Ta nova tendenca se pa umakne obzirom, ki so pri kakem posebnem kompetentu, dosti trdnem v nemškem prepričanju ali v zvezi z drugim imenovanjem v nemškem kraju.

V Celju in Mariboru sta bili izpraznjeni dve svetovalski mesti, na kateri je prosilo več svetovalcev z dežele, ki so čisto indiferentnega ali celo nemškega mišljenja; imenovana pa sta bila dva državnopravdniška substituta iz Ljubljane. Na zelo informiranem mestu se nam je povedal tudi vzrok: najstarejši državnopravdniški substitut v Gradcu bi imel po najnovejši sistemizaciji priti v VII. činovni red; ker je bil pa za 26, oziroma za 14 mest za obema ljubljanskima substitutom, bi se njegov advancement ne dal lahko opravičiti, ako ne avancujeta vsaj ob enem njegova starejša strokovna kolega! Kaj za to, ako je vsled tega zaostalo do 20 sposobnih uradnikov istega reda in ako so se več svetovalcem odbile upravičene premestilne prošnje!

Pri teh čudnih razmerah pa se ne moremo otresti misli, da izvirajo kolikor toliko iz novejšje kvalifikacije naših rojakov-sodnikov. Javna tajnost je namreč, da te kvalifikacije ne podajejo več samo ožja predsedstva, temuč da imajo pri njej najtehtnejšo besedo gotovi revizorji naših sodišč. Poznamo takega revizorja, ki ima seveda najboljše intencije, ki pa ne zna slovenskega in pregleduje najnavadnejše slovenske spise z besednjakom v roki! Pri nas imamo, hvala Bogu, sodišča, pri katerih je devet desetih slovenskih spisov, in zato ni težko reči, koliko velja revizija in kolika je objektivna vrednost uradniške kvali-

fikacije po takem revizorju, — a kolika je subjektivna vrednost, to najboljše čutijo slovenski sodniki!

Vsled opisanih dejstev se ni čuditi, da je pri sicer enakih sposobnostih in razmerah sedaj advancement sodnikov, ki imajo slovenski jezik v oblasti, že mnogo slabejši, kakor onih, ki slovenski ne znajo. Zato pa je tudi razumljivo, ako mladi slovenski naraščaj k sodiščem ne vstopa več z istim upom in veseljem, ker vidi nekako dosledno preziranje poštenega slovenskega dela. In kaj moremo še narodu, če nima zaupanja v sodnika, ki ga ne ume? Narod ne zahteva sodnikov, ki bi fanatično vodili boj za njegove principe, a siliti se mu ne sme takih, ki mu jemljó vero, da v svojem jeziku dobi tako pravico, kakor v nemškem.

Vse to so tehtna dejstva, katera bode našim državnim poslancem o prvi priliki zopet in zopet povdarjati, da skupno s svojimi somišljeniki izvojujejo normo, ki se je predlagala že ob sklepanju načrta o sodni organizaciji: sodišče mora v jeziku strank vse spise in rešitve sestavljati ter izdajati. V tem principu ni nobene politične osti, kajti zahteva se za vse ista pravica, ki bi se nikomur odrekati ne smela. Težave, ki nam jih bodo pri tem zahtevanju napravljali, odpravila bodeta popolno pač še le posebno višje deželno sodišče in vseučilišče na slovenski zemlji, a mnogo lahko storijo slovenske stranke same in njih zastopniki proti temu zapostavljanju: pogreški, ki nastajajo vsled jezikovnega neznanja sodnikov, naj se imajo v strogem nadzorstvu, naj se objavljajo, ter vsak zastopnik slovenskih strank naj rabi v besedi in pisavi jedino le slovenščino v vseh instancah.¹⁾ Proti pogubnemu pritisku pomore le organizirana branitev; kedor ni zanjo, je proti dušnemu in gmotnemu interesu našega naroda! Ako se bodo naši poslanci lahko sklicevali na take stranke in posebno njih zastopnike, tedaj uradnik, ki ne ume naroda popolnem, sploh ne bode mogoč, in tedaj bode njih beseda v debati za justični proračun izdala nerazmerno več, kakor je doslej!

—j.

¹⁾ »Slov. Pravnik« l. 1892, št. 11.

